

ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В КРАЇНАХ ЄС

EXPERIENCE OF ORGANISING INCLUSIVE EDUCATION IN EU COUNTRIES

Країни Європейського Союзу приділяють значну увагу проблемі залучення всіх, без винятку, учнів та студентів до процесу здобуття освіти. Цю доступність актуалізують та декларують під час всесвітніх конференцій ЮНЕСКО з питань освіти. Стратегічні завдання розвитку інклюзивності в Європейських закладах освіти визначають напрями освітньої політики щодо навчання здобувачів з різними типами спеціальних потреб. Розвиток та сучасна інституалізація інклюзивної освіти в закладах освіти країн Європейського Союзу базуються на дотриманні уточненої термінології понять «інклюзія» та «інклюзивний освітній простір» та розуміння складнощів, які впливають із актуального тлумачення зазначених понять. Інклюзивність освіти в освітньому просторі Європи базується на традиціях її організації, виробленому законодавчому забезпеченні та тісній співпраці між закладами освіти різних рівнів, що відкриває можливості для моделювання ефективної практики в тренуванні знань, вмінь та навичок, необхідних навчання інклюзивних здобувачів.

Ключова мета інклюзивного навчання полягає в усуненні будь-якої дискримінації в освітньому процесі, забезпечення доступності освіти для всіх. Досягнення цієї мети організовується по-різному, що й спостерігається в освітніх системах країн ЄС. Вивчення закордонного досвіду у сфері реалізації моделей інклюзивної освіти у вищій школі свідчить про прихильність їм специфічних рис, які функціонують в системі освіти певної країни. Так, у ЗВО Німеччини активно реалізується варіативність змісту адаптаційних навчальних курсів, які вивчають студенти з ООП. В італійській моделі інклюзії велика увага приділяється розвитку навичок навчальної та наукової діяльності, а також залучення студентів з ООП до доступної творчої діяльності. Відмінними рисами в реалізації моделі інклюзивного навчання в Польщі є підвищення ефективності розумових процесів осіб з ООП, які часто уповільнені у зв'язку з наявністю психофізичних порушень.

Ключові слова: європейський освітній простір, досвід, студенти з інвалідністю, особливі освітні потреби, інклюзивне освітнє

середовище, вища освіта, доступність, індивідуальні потреби.

The countries of the European Union attach great importance to the problem of recruiting all, without any doubt, students before the educational process. This availability is updated and declared during the UNESCO Worldwide Conference on Nutrition. The strategic development of inclusion in European lighting markets is directly reflected in the lighting policy aimed at targeting different types of special needs. The development and current institutionalization of inclusive coverage in the foundations of the coverage of the European Union countries are based on the most refined terminology to understand "inclusion" and "inclusive" "Illuminated space" and the diversity of folding elements that emerge from the current dimness of the meanings to understand. The inclusiveness of lighting in the wide open space of Europe is based on the traditions of its organization, established by legislation and close cooperation between the foundations of lighting of different Rivals, which fosters the ability to model effective practice in the trained knowledge, rather than the skills required for inclusive learning.

The key goal of inclusiveness lies in the elimination of any discrimination in the lighting process, ensuring the availability of lighting for everyone. All of this information is organized in different ways, which must be observed in the lighting systems of the EU countries. In addition, in the sphere of implementation of inclusive lighting models in a large school, it is important to note the importance of specific features that function in the lighting system of the singing region. Thus, the University of Germany is actively implementing variability in the adaptation of initial courses, which students with special educational needs take. In the Italian model of inclusion, great respect is given to the development of basic skills and scientific activities, as well as the development of students from special educational programs to accessible creative activities. One of the main advantages in the implementation of the model of inclusive education in Poland is the increase in the efficiency of rational processes of special education, which is often enhanced in connection with the presence of psychophysical damage.

Key words: European light space, evidence, students with disabilities, special educational needs, inclusive educational environment, higher medical education, accessibility, individual needs.

УДК 378.3:37.014.3](4)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2025/82.1.21>

Дуб Н.Є.,

канд. наук з держ. упр., доцент,
доцент кафедри внутрішньої медицини
та управління охороною здоров'я
Комунального закладу вищої освіти
Львівської обласної ради
«Львівська медична академія
імені Андрея Крупинського»

Постановка проблеми. Сучасний світовий освітній простір вирізняється, з одного боку, варіативністю систем освіти, їхньою структурою, визначенням шляхів вирішення конкретних завдань. З іншого боку, у ньому простежується низка загальних тенденцій, однією з яких є реалізація інклюзивної освіти. Країни Європейського Союзу приділяють значну увагу проблемі залучення всіх, без винятку, учнів та студентів до процесу здобуття освіти. Цю доступність актуалізують та декларують під час всесвітніх конференцій ЮНЕСКО з питань освіти. Стратегічні завдання

розвитку інклюзивності в Європейських закладах освіти визначають напрями освітньої політики щодо навчання здобувачів з різними типами спеціальних потреб. Освітні та підготовчі системи спрямовуються на те, щоб усі здобувачі, завершили своє навчання. Важливо зазначити, що інклюзивна освіта в ЄС апелює до формування в здобувачів з особливими освітніми потребами міжкультурних компетентностей, демократичних цінностей, поваги до фундаментальних прав, готуючи молодь різних національностей до позитивної взаємодії в суспільстві.

Нещодавні висновки Ради Європи з соціальних питань освіти констатують, що освітні системи в Європейському союзі мають поєднувати рівність і досягнення, вони також визнають, що поліпшення якості освіти та ключових компетентностей для всіх має вирішальне значення не лише для економічного зростання й конкурентоспроможності, а й для зменшення бідності та досягнення соціальної інклюзії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Інклюзія нині є загальноприйнятою стратегією розвитку освіти. Проте в Україні вона досі перебуває на стадії організаційного оформлення. Тому науковці вдаються до вивчення зарубіжного досвіду країн Європейського Союзу щодо моделей інклюзії в освіті (А. Василюк [3], І. Садова [6], І. Гребя та М. Леврінтс (І. Greba, M. Levrints [8]). Актуальні проблеми впровадження інклюзивної освіти в ЗВО України та країн Європейського Союзу систематизовано в напрацюваннях С. Грищенко [4]. Звертаючись до виокремлення прогресивних тенденцій забезпечення інклюзивності освіти дослідники виокремлюють основні чинники її розвитку у скандинавських країнах (Н. Андрійчук, С. Кухарьонук [1]; Л. Лундах (L. Lundah) [11] та ін.); наголошують на особливостях надання педагогічної підтримки здобувачам в особливими освітніми потребами у США, Канаді та Великій Британії (М. Бойченко [2]; Р. Лонг (R. Long) [9] та ін.); обґрунтовують освіту як інститут соціального виховання дітей та молоді з особливими потребами у Польщі (М. Перфільєва [5]; А. Замковська (A. Zamkowska) [10] та ін.), наголошуючи, що інклюзивна освіта – це сучасна модель навчання (А. Смешнова [7]).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте темпи змін організаційних аспектів забезпечення інклюзивної освіти надзвичайно динамічні. Відбуваються зміни в підходах до практичного навчання здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (далі – ООП), тому існує потреба в аналізі стратегій побудови інклюзивного середовища в закладах освіти країн Європейського Союзу та виокремлення тих прогресивних ідей, які можливо зреалізувати в умовах вітчизняних освітніх реалій.

Метою статті є аналіз ключових принципів та моделей інклюзивної освіти, що функціонують в освітньому просторі Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу. Ключова мета інклюзивного навчання полягає в усуненні будь-якої дискримінації в освітньому процесі, забезпечення доступності освіти для всіх. Досягнення цієї мети організовується по-різному, що й спостерігається в освітніх системах країн ЄС. Відомо, що до осіб, які мають особливі освітні потреби, можуть бути віднесені обдаровані діти, діти мігрантів, особи з обмеженими можливостями здоров'я тощо. Серед цих груп учнів особи з ООП посідають

особливе місце, оскільки вони мають більш уразливий соціальний статус, більшою мірою потребують підтримки та супроводу. Саме тому спочатку інклюзивна освіта почала розвиватися щодо цієї категорії здобувачів.

Сьогодні в просторі освіти ЄС дедалі більшою мірою визнається потреба в єдиній взаємопов'язаній політиці, яка базується на ідеї про те, що рух у бік інклюзивної освіти не може відбуватися ізольовано і потребує системної реформи. Зокрема зростає визнання того, що інклюзивна освіта є ключем для досягнення високоякісної освіти для всіх учнів. Європейське агентство розвитку освіти для осіб з ООП наголошує на тому, що інтегроване законодавство, яке веде до зв'язку між інклюзивною освітою та іншими ініціативами в галузі освітньої політики, є ключовим принципом якісної інклюзивної освіти.

Процеси, що відбуваються по всій Європі, включають важливі зрушення в термінології. Термін «інклюзія» зараз використовується щодо набагато більшого кола здобувачів, а не лише тих, хто має спеціальні освітні потреби. Зміни термінології вимагають змін у розумінні ідеології. Це має на увазі визнання того, що відмінності як природна частина життя є цінним ресурсом для взаємного навчання.

Сучасна Європейська політика в галузі інклюзії спирається на визнання того, що вимоги до закладів освіти стають більш складними, оскільки суспільство очікує від них ефективної взаємодії зі здобувачами з ООП. Під ефективною взаємодією розуміються такі аспекти: робота з здобувачами, які розмовляють різними мовами; навчання здобувачів з різними рівнями підготовки; уваги до культурних та гендерних відмінностей; забезпечення соціальної взаємодії; використання нових технологій і підходів в оцінюванні знань тощо.

Прогресивним вважаємо досвід Італії щодо організації інклюзивної освіти в вишах. Адже, італійська модель реалізації інклюзивної освіти в системі вищої освіти є найрозвиненішою в Європі, а Італію вважають всесвітнім дослідницьким центром інклюзивної освіти. Значна увага в системі освіти Італії спрямовується на розвиток дистанційної освіти та електронних технологій для осіб з ООП та інвалідністю та організації спеціальних умов у навчальних закладах.

В італійських університетах функціонують служби підтримки студентів з інвалідністю (Servizio Studenti con Disabilità (DSA)). У рамках діяльності такої служби в Міланському державному університеті для студентів із вадами зору організовують безоплатне навчання брайлівському письму, комп'ютерній грамотності та використанню додатків «Office», оновлених до нових версій програм або операційних систем і курсів, спрямованих

на здобуття європейської базової та просунутої ліцензії ECDL (European Computer Driving Licence).

Студенти з ООП та інвалідністю в Італії мають змогу відвідувати спеціальні курси з «Методології навчання», під час якого вони опановують прийоми організації навчального часу, навички самостійної роботи, самоменеджменту, основні прийоми та методики навчання в університеті. Впровадження та реалізація в навчальному процесі пропедевтичних курсів позитивно впливає на адаптацію студентів до умов ЗВО під час переходу зі школи до університету.

На законодавчому рівні інклюзивна освіта закріплена у Фінляндії. Нормативно-правове забезпечення цієї ініціативи передбачає створення диференційованого середовища навчання для здобувачів з ООП залежно від характеру порушення стану здоров'я. Внесено спеціальні зміни до національних навчальних планів, що забезпечують інтегроване навчання осіб з ООП у масових школах та закладах вищої освіти [8]. Крім того, існує система державних освітньо-консультативних центрів, які організують супровід та підтримку учнів з ООП, їхніх батьків та педагогів. Співробітниками центру проводяться довгострокові курси, що організуються у самому центрі, короткострокові курси на базі звичайних шкіл, а також майстер-класи з навчання здобувачів із ООП. Таких центрів у Фінляндії. У країні активно організовується підготовка кадрів для реалізації інклюзивного навчання.

Аналіз наукової літератури дав змогу підсумувати, що інклюзивна освіта розуміється у Фінляндії в дуже широкому значенні: як процес розвитку та постійного вдосконалення системи освіти, яке має бути доступна всім без винятку здобувачам (мігрантам, представникам національних меншин, особам з ООП тощо).

Навчальна програма для учнів та студентів з ООП та інвалідністю затверджується освітніми організаціями вищої освіти із залученням батьків студентів та державних органів, відповідальних за соціальне забезпечення, охорону здоров'я та освіту. В рамках адаптації студентів з ООП та інвалідністю до майбутньої професійної діяльності в освітніх організаціях вищої освіти Фінляндії (Університет Турку (Turun yliopisto)) реалізуються такі курси: «Особливості життєдіяльності молодих людей з інвалідністю», в якому висвітлено питання самостійної життєдіяльності та незалежного проживання молодих фахівців з інвалідністю, надання їм підтримки та допомоги з боку держави; «Зайнятість людей з інвалідністю» та «Діяльність служби зайнятості» – конкретизовано ключові аспекти професійної реалізації та побудови кар'єрного шляху для студентів з ООП, зустрічі з роботодавцями, послуги з працевлаштування з боку освітніх організацій та особистий досвід людей з інвалідністю

у пошуку роботи, особливості діяльності служб зайнятості щодо осіб із цієї категорії тощо.

В освітній системі Польщі студенти з ООП та інвалідністю навчаються за індивідуальними навчальними планами, в яких зазначаються необхідні умови навчання. Зокрема розклад їх занять формується індивідуально, заліки та іспити затверджуються у зручну для студента дату разом із консультантом. Індивідуальні навчальні плани затверджуються у навчальних закладах на 1 рік

Так, студенти Ягеллонського університету можуть проходити курси у рамках навчальної програми (Jagiellonian University Disability Support Service (JU DSS)). Основним принципом організації цих курсів є індивідуальна адаптація навчальних планів до потреб кожного здобувача, з метою дати йому можливість повноцінно вчитися і адаптуватися в студентське співтовариство. Примітно, що університет проводить власні наукові дослідження в галузі інклюзивної освіти для ефективної адаптації навчальних матеріалів та організації занять (лекцій та семінарів) для студентів з ООП та інвалідністю. Це дозволяє гарантувати студентам усіх категорій рівний доступ до освітніх.

В іншому польському виші – Університеті ім. Марії Кюрі-Скłodовській (Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej (UMCS)) для студентів з ООП організовано наступні адаптивні курси: семінар «Переключення розумових процесів», спрямований на адаптацію до процесу отримання освіти, зниження стресу та втоми в період навчання, вивчення пізнавальних стилів, знайомство з мнемотехніками та картографуванням думок; семінар «Правовий захист осіб з інвалідністю», під час якого студенти вивчають правові норми соціального забезпечення осіб з інвалідністю, правила заповнення юридичних документів, правове регулювання ведення бізнесу тощо.

У ЗВО у Німеччині студенти з ООП мають право на забезпечення спеціальними технічними та допоміжними засобами навчання, вони є учасниками програми соціальної та медичної підтримки від державної соціальної служби Studienwerk. У процесі навчання студенти з ООП мають можливості продовження терміну здачі семестрових робіт, заміни письмового іспиту на усний, складання іспитів в індивідуальному порядку, включення до індивідуального навчального плану додаткових навчальних семінарів та тренінгів тощо.

В університетах для студентів з ООП проводяться спеціальні семінари та тренінги: «Інклюзивна освіта», «Особливості комунікації з особами з інвалідністю», «Рекомендації з організації навчальної діяльності з урахуванням наявного порушення здоров'я», «Компенсаційні можливості для студентів з обмеженнями у здоров'ї», «Доступність освітнього середовища» тощо. В процесі вивчення таких курсів студенти з ООП опановують

правила поведінки в освітньому просторі та розширюють знання про особливості середовища ЗВО, зокрема щодо орієнтації на місцевості, можливих шляхів до навчальних корпусів та головного кампусу; можливостей доступного середовища у зовнішніх та внутрішніх приміщеннях навчального закладу.

Вивчаючи моделі інклюзії в різних країнах ЄС А. Василюк зазначає, що впровадження проєктів з інклюзивної освіти за кордоном розпочалося з 70-х років ХХ століття. Незважаючи на порівняно недавню практику в реалізації подібних проєктів, в цій галузі накопичено значний досвід. Йдеться про розроблені навчально-методичні комплекси, ґрунтовне нормативно-законодавче забезпечення бази, а також розвиненість економічної та технологічної забезпеченості практичної реалізації подібних проєктів.

В загальному розумінні в країнах Європи сформувалося чотири основні напрямки роботи зі здобувачами з ООП. Зокрема ведемо мову про такі:

1. Widening participation, тобто розширення доступу до освіти. Ця політика застосовується в країнах Європи, переважно у Великій Британії. Її головною метою є розширення освітніх можливостей для людей з інвалідністю, етнічних меншин, а також людей з неблагополучних верств суспільства.

2. Mainstreaming. У цьому контексті розглядається безпосередня взаємодія здобувачів з інвалідністю і нормотипових людей переважно в рамках дозвілєвої діяльності.

3. Integration, передбачає безпосереднє залучення здобувачів з ООП в освітній процес з урахуванням їхніх особистісних, фізичних і психологічних особливостей.

4. Inclusion, є таким видом освітньої діяльності, коли люди з різними обмеженнями та потребами можуть навчатися нарівні з людьми, які не мають жодних відхилень.

Висновки. Розвиток та сучасна інституалізація інклюзивної освіти в закладах освіти країн Європейського Союзу базуються на дотриманні уточненої термінології понять «інклюзія» та «інклюзивний освітній простір» та розуміння складнощів, які впливають із актуального тлумачення зазначених понять. Інклюзивність освіти в освітньому просторі Європи базується на традиціях її організації, виробленому законодавчому забезпеченні та тісній співпраці між закладами освіти різних рівнів, що відриває можливості для моделювання ефективної практики в тренуванні знань, вмінь та навичок, необхідних навчання інклюзивних здобувачів.

Вивчення закордонного досвіду у сфері реалізації моделей інклюзивної освіти у вищій школі

свідчить про притаманність їм специфічних рис, які функціонують в системі освіти певної країни. Так, у ЗВО Німеччини активно реалізується варіативність змісту адаптаційних навчальних курсів, які вивчають студенти з ООП. В італійській моделі інклюзії велика увага приділяється розвитку навичок навчальної та наукової діяльності, а також залучення студентів з ООП до доступної творчої діяльності. Відмінними рисами в реалізації моделі інклюзивного навчання в Польщі є підвищення ефективності розумових процесів осіб з ООП, які часто уповільнені у зв'язку з наявністю психофізичних порушень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук Н., Кухарьонук С. Основні чинники розвитку інклюзивної освіти у скандинавських країнах. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2023. № 1(8). С. 29–37.
2. Бойченко М. А. Особливості надання педагогічної підтримки двічі винятковим учням у США, Канаді та Великій Британії. *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. 2017. № 11. С. 54–59.
3. Василюк А. В. Моделі підтримки інклюзивної освіти в різних країнах ЄС. URL: http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/18661/1/7_Vasyliuk.pdf (дата звернення: 10.03.2025 р.)
4. Грищенко С. Актуальні проблеми впровадження інклюзивної освіти в ЗВО України та країн Європейського Союзу. *Comparative Professional Pedagogy*. 2023. № 13(1). С. 20–27. [https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13\(1\)-3](https://doi.org/10.31891/2308-4081/2023-13(1)-3)
5. Перфільєва М. Освіта як інститут соціального виховання дітей та молоді з особливими потребами у Польщі. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2015. Випуск 52. С. 290–295.
6. Садова І. І. Інклюзивна освіта в країнах Європи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 69. Т. 1. С. 188–192.
7. Смешнова А. В. Інклюзивна освіта як сучасна модель навчання. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 3. С. 51–53.
8. Greba I., Levrints M. Міжнародний досвід реалізації інклюзивної освіти на прикладі країн Європи. *Витоки педагогічної майстерності*. 2022. № 29. С. 81–86. <https://doi.org/10.33989/2075-146x.2022.29.264259>
9. Long R. Special Educational Needs: Support in England. 2016. 167 p.
10. Zamkowska A. Egzemplifikacje modeli wsparcia edukacji włączającej na podstawie rozwiązań przyjętych w różnych krajach. *Problemy Edukacji, Rehabilitacji i Socjalizacji Osób Niepełnosprawnych*. 2016. Tom 22. Nr 1. S. 35–44.
11. Lundah L. Equality, inclusion and marketization of Nordic education: Introductory notes. *Research in Comparative & International Education*. 2016. Vol. 11(1). P. 3–12.